

Købmand P. J. Kjær i Kjelst

(1776-1853)

Af Harald Thrane

Transport fra Kjelst ad søvejen har undertiden været betydelig, og det var vel også grunden til, at Peder Jensen Kjær drev en omfattende handel ved siden af en middelstor gård, Fjordgården (1807-1846) i Kjelst i Billum sogn.

Præcist hvor stort et omfang eller en betydning søfarten har haft for Kjelst er uvist, men på et kort over egnen år 1870 står der endnu *Kjelstøre Ladeplads* helt inde i bunden af Ho Bugt (fig. 1). Her gik der vest for Fjordgården en vej ned til ladepladsen, men stormfloden 1928 fjernede denne nedkørsel helt.

Umiddelbart synes transporten ad søvejen at have været noget besværlig. Der var ebbe og flod to gange i døgnet og ringe dybde, hvad der i særdeleshed måtte tages hensyn til, når der blev udskibet klægsten (mursten) fra teglværker i Kjelst, samt kreaturer og andet, der tyngede meget i everterne, som helst skulle kunne sejle igen ved flod.

Hvornår P. Kjær startede købmandshandelen vides ikke, ligesom det er uvist, om faderen, Jens Kjær, der var gift med Mette Jacobsdatter og som overtog fæstet på Fjordgården i 1770, har drevet handel. P. Kjær blev 1805 gift med Mette Sørensdatter, og 1807 overtog han fæstet på gården efter faderen. 1810 købte han gården fri for hoveri, og 1817 forsynede han den med nye bygninger.

I det endnu bestående stuehus kom nogle breve fra årene 1819-1821 frem i dagens lys i 1975, mere eller mindre ulæselige. De var nemlig blevet revet i stykker og brugt til at fylde sprækkerne i bjælkerne.

I et af brevene fra 1821 beder Andres Knudsen fra Søvig-
huus indtrængende P. Kjær om udsættelse af tilbagebetaling

Fig. 1. Kort fra 1870 over det område, artiklen omhandler. Reproduceret med Geodætisk Instituts tilladelse (A 486/75).

af et lån. Han skriver blandt andet: »På grund af disse svære tider kan jeg intet undvære, da jeg selv har til gode. Men jeg beder Eder at I haver endnu taalmodighed. I skal ikke tage skade ved mig, gode ven«.

Gælden til P. Kjær kan stamme fra den handel, han drev, og som på dette tidspunkt må have haft en anseelig størrelse, selv om der var en gældende lov helt fra år 1422, hvorefter ladepladserne blev gjort ulovlige, indtil loven ophævedes 1857. I den tid havde købstæderne eneret på al handel, det ville sige, at al handel skulle foregå på deres torve. Alligevel er der foregået handel andetsteds. P. Kjær førte regnskab over hande-

len, men kun ca. halvdelen af hans sidste bog er bevaret fra årene 1825 til 1838.

Regnskabsbogen kunne friste til at tro, at han havde fået privilegium til at måtte handle, men ved gennemgang af bevillinger til næringsdrift og håndværk på landet i Landsarkivet for Nørrejylland findes intet tegn på, at han var i besiddelse af en sådan bevilling.

Man må efter al sandsynlighed have set stort på gældende lov, vel på grund af den forholdsvis lange vej til købstaden, for de fleste i Billum sogn havde konto hos P. Kjær, også stedets mangeårige sognefoged, Peder Jacobsen. Men også en del mennesker fra Janderup og Ål sogne har handlet med ham, og ad søvejen har han blandt andet handlet med folk fra Ho, Hjerting, Langli, Fanø, Mandø og Rømø. Bondeskipper Søren N. Rasch fra Ho har således adskillige gange lagt ind til Kjelst for at fragte varer for bønderne. Af Søren Raschs dagbog fremgår også, at P. Kjær en enkelt gang har lejet ham til at fragte varer for sig, nemlig: »d. 24. april 1834 blev »Clara Marie« målt i Hjerting dets drægtighed var 2 læster, så blev den befragtet til Rømø af P. Kjær i Kjelst med 1700 mursten og mere adskilligt samt 42 stk. güest (gæst) fragt 7 rd«. Det har formentlig også været ført i Kjærs regnskabsbog, men der mangler desværre en del sider i den med tiden stærkt medtagne bog.

Resten af P. Kjærs sidste købmandsbog for årene 1825-1838 har et format på 10×31 cm og er nummereret fra side 60 til 153. Den indeholder nu 88 sider. Mindst 65 sider af bogens indhold er gået tabt, vel helt fra hans egen tid, og det gør, at bogen er i lølblade.

En gennemlæsning af bogen viser, at han af og til har benævnt sine kunder med de navne, de pågældende blev kaldt, f.eks. Søren Smed, Niels Fattig. Han har også navngivet dem efter de gårde eller byer, de kom fra.

Ud for kundens navn er anført, om det er debet eller kredit. Under debet er kunderne opført kronologisk, hvad enten de har betalt samme dag, eller der er gået 5-10 år, inden der er blevet gjort op. Under kredit er anført de kunder, der har solgt til P. Kjær, og hvis varer han solgte videre.

Der har nærmest været tale om en blandet landhandel, hvor nogle kom for at afsætte overskud af deres egne produkter, og langt de fleste har så købt andre varer i stedet. De små vare-mængder taler tydeligt for, at det har været nøjsomhed, der prægede hverdagen, selv om nogle kan have handlet andetsteds. Den tids behov samt hjemmenes selvforsyning gjorde, at man ikke så ofte var ved købmanden. Langt de fleste sider i bogen har Kjær krydset over, antagelig for at vise, at der er gjort op. Man kan se, at handelen så småt begynder at tage af i 1830'erne, og han er formodentlig holdt op med at handle omkring 1838, der er det sidste årstal, der er nævnt i bogen. Han var da også i en alder af 62 år.

Af varer, der går igen i bogen kan nævnes: »salt, smør, flæsk, hønseæg, sukker, tobak, te, kaffe, bøn(ner), tut hør², vadmél, tran, tjære, tømmer, klægsten, jerngiord, stål, søm, brændevin, mjød og simple farvestoffer som alun, indigo, blåsten og vinsten m.m. Nogle af de nævnte varer taler for, at han har haft forbindelse udadtil.

Han skal efter fortællinger have handlet med hollændere, men det er der ingen tegn på i bogen, men P. Damgård har skrevet følgende, som er et uddrag af en tale, han har holdt: »Den første generation, jeg kender på denne gård, dog kun af omtale, det var Olefar Per Kjan – som han blev kaldt. Han var købmand, og han handlede bl.a. med hollænderne, hvad det store varmebækken her på gården vidner om. Og det kunstfærdige stueur, det vakte især beundring ved, at det viste dato, måned og årstal, så var der skibe, der når det var i orden, sejlede hver gang det slog. Skibet kom og lagde til der nede – ve æ over –. I den næste generation var det Fanøskuder, der lagde til hos Niels Thuesen, han blev dog altid kaldt Olefar. Handlede mest med Fanøboerne, han dyrkede mange kartofler, og dem solgte han til dem, tillige fedede han kreaturer, som han rejste over med og slagtede, og den dag, det gik for sig, mødte Fanøkonerne op for at få lidt blod. Da kunne det ikke så godt gå an, hvis de var for velhavende, da kunne der falde stikpiller. Han var også den første, jeg så, der dyrkede roer, det var turnips, han passede køer og svin, jeg måtte tit ud at plukke grønt til griseseerne, men fik så også en 2-øre eller

Købmand P. J. Kjær i Kjelst (1776-1853)

5-øre for det, da var han ikke så kneben. Han var ikke så lidt af en forsøgmand«³.

P. Kjærs svigersøn, Niels Thuesen, der var gift med Maren Pedersdatter, havde gården 1846-1886. han drev også handel, men i betydeligt mindre omfang.

Noter og henvisninger

1. Søren N. Raschs optegnelser, v/ H. K. Kristensen: En dansk bondeskippers historie. Udgivet af Historisk Samfund for Ribe Amt 1977.
2. »tut hør« er iflg. ODS sammensnoet hør.
3. Peder Damgård (1880-1966), kom 1887 som 8-årig ud at tjene på Fjordgården. Hans stedmor, Mette Kirstine, var P. Kjærs barnebarn.

Harald Nørmark Thrane, f. 16. februar 1959, tømrer. Ho Bugt Vej 45, 6852 Billum. Har skrevet enkelte mindre artikler af lokalhistorisk indhold.